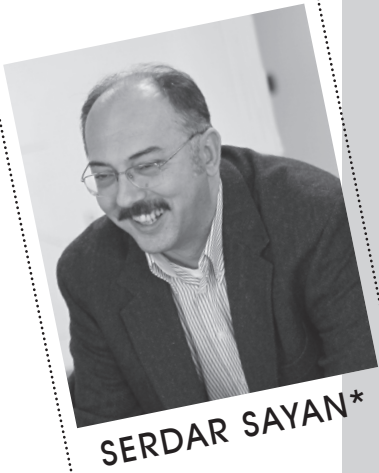

SERDAR SAYAN*

UN, YAĞ VE ŞEKER VAR; BİR DE HELVA MAKİNESİ OPERATÖRÜ BULABİLSEK...

TÜRK SANAYİNİN KARŞILAŞTIĞI ÖNEMLİ DARBOĞAZLARDAN BİRİ

aşılmış olurdu. Gerçekten de, özellikle sanayide kritik mesleki becerilere sahip ara eleman bulma konusunda karşılaşılan güçlükler, birçok alt-sektörde etkin üretim (ya da deyim yerindeyse *helva*) yapmayı da zorlaştırıyor. Türkiye’de işsizliğin ne kadar yaygın olduğunu bilenlere şaşırtıcı gelebilir ama, sanayi sektörünün doldurmaya ihtiyaç duyduğu önemli sayıda ara eleman pozisyonu, ısrarlı çabalara rağmen boş kalıyor. Çift haneli rakamlarda seyretmesine alıştığımız işsizlik oranlarına rağmen, işletmeler ve özellikle sanayi işletmeleri (ara) eleman bulma sıkıntısı yaşıyorlar. Bir yanda ciddi büyüklükte bir vasıfsız, mesleksiz işgücü fazlalığı varken; diğer yanda işletmeler, çeşitli tezgâh/makine operatörlüğü ya da kaynakçılık türü mesleki becerilere sahip eleman bulamıyorlar. Yani Türkiye’nin değişik bölgelerindeki işgücü piyasalarında arz-talep dengesizliklerinin kökeninde sadece miktar uyumsuzluğu değil, nitelik ya da beceri uyumsuzlukları da var.

Peki, böyle bir sorun karşısında yapılacak en akılcı şey ne? “Vasıfsız işsizleri bir biçimde eğitip, sanayide işverenlerin ihtiyaç duydukları becerilerle donatmak suretiyle bir yandan işsizliği azaltırken, diğer yandan sanayide üretimin etkin

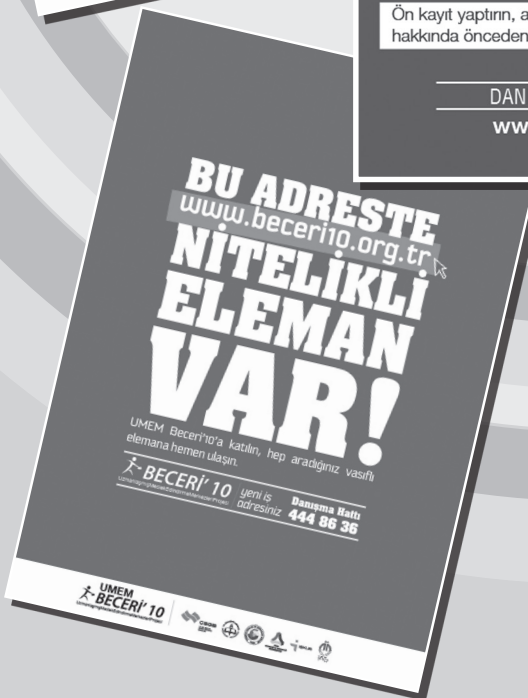
biçimde sürdürülmesini güçleştiren vasıflı eleman sıkıntısını gidermek tabii ki” dediğinizi duyar gibi oluyorum. Gerçekten de vasıfsız işsizleri eğiterek bir taşla iki kuş vurmak akılcıca bir çözüm gibi gözükse de, bu basit ama parlak fikri hayata geçirmek üzere tasarlanmış irili ufaklı çok sayıda

proje, güzel Türkiye’de bu sorunun ne yazık ki o kadar da kolay çözülemeyeceğini gösterdi. Hem de çok ilginç bir nedenle: Bir bedel ödemeden, hatta devam ettikleri gün başına 20 TL gibi ceph harçlığı olarak katılacakları kurslar yoluyla sanayinin ihtiyaç duyduğu becerileri kazanması öngörülen işsizler, bu kurslara yeterince rağbet etmiyor. Üstelik de, bu kursların çoğu istihdam garantisi verip, mezunlarını işe yerleştirmeyi vaat ettiği halde. Projeleri tasarlayanlar açısından “hadi bakalım,

buyurun buradan yakın” dedirtecek türde, hiç beklenmedik bir sonuç bu. Bu yönüyle de *Ahkâm Keseri*’nde ele alınmayı hak ediyor.

Gerek söz ettiğim projelerin en büyüklerinden biri olan *Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri* (UMEM) projesi ile doğrudan uğraşmıyor olmam, gerekse *İktisat ve Toplum* dergisinin editörü, kâmil insan Ömer Faruk Çolak’ın bu sayıyı istihdam ve istihdamla ilgili konulara ayırması dolayısıyla, ben de bu ayki yazımda bu beceri uyumsuzluğunu çözme girişimlerini ele almaya karar verdim.¹ Dipnotta da anlattığım gibi, üzerimdeki psikolojik baskı, *İtd*’nin yükselen grafiği

¹ “Karar verdim” dediğime bakmayın. Aslında geçen ayki sayının *Ahkâm Keseri*’ni teslim edemediğim için psikolojik baskı altındayım. Benim yazamadığım Mart sayısı da inadına iyi bir sayı olmuş. Eski ağır topların yanı sıra, bir sürü çok iyi yazar yazı yollamış. Gizliden gizliye bir “Bak ayağını denk al; Efil Yayınevi isterse *İtd*’nin sayfalarını atlastan, forma dikişlerini ibrişimden yaptırır; senin yazından kalan boşluğu da böyle

UMEM Beceri'10

Projesiyle Hem Mesleğinizi Edinin Hem de İş Sahibi Olun!

- 1 İŞKUR'a kaydol!
- 2 www.beceri10.org.tr adresinden senin için uygun olan kursa başvur!
- 3 En fazla 6 ay sürecek olan kurs ve staj sonunda hem meslek edin hem de deneyim kazan!
- 4 Bu süreçte günlük 15 TL harçlık al, sigorta imkanlarından faydalan!
- 5 Kurs ve stajda başarılı ol, işe girme şansını yakala!

Yeni bir başlangıç için...

www.beceri10.org.tr adresine girin.

Ön kayıt yaptırdı, açılacak kurslar hakkında önceden haberdar olun.

DANIŞMA HATTI 444 86 36

www.beceri10.org.tr

İşsiz peşine düştü

Salı, 15 Kasım 2011 12:15 | Son Güncelleme : Salı, 15 Kasım 2011 12:50

İŞKUR Kayseri Müdürlüğü, düzenlediği istihdam garantili kurslara, yeteri kadar başvuru alamayınca işsiz aramak için tanıtım kampanyası başlattı.

ışığında editörüyle korunması gereken dengeler falan derken, elinizdeki sayının temasına uygun yazmak dışında seçenek kalmadı zaten, ama ne yapalım. Yazının geri kalanında, iki soruya cevap arıyorum. Birincisi, beceri uyumsuzluğunu gidermeye yönelik UMEM yahut diğer adıyla Beceri '10 gibi projelere neden ihtiyacımız var sorusu. İkincisi ise, bu ihtiyaca cevap vermek üzere tasarlanan projelerde aksayan yönün ne olduğu sorusu.

İşgücü piyasasında beceri uyumsuzluğuna bağlı arz-talep dengesizliklerini azaltmaktan beklenecek iki sonuç var. Birincisi, işsizliği düşürmek; ikincisi ise, işgücünün verimliliğini artırmak. Dolayısıyla, ilk soruya cevap aramaya önce

İŞSİZLİK-MESLEKSİZLİK İLİŞKİSİ

konusunun Türkiye için önemine bakmak lâzım. Bu konu önemli, çünkü halen Türkiye'deki işsizlerin ve kayıt dışı çalışanların büyük bölümü mesleki beceriden yoksun, vasıfsız bireyler. Nitekim

tipik olarak çift haneli rakamlarda seyreden tarım dışı işsizlik oranlarının bu kadar yüksek olmasının ardında yatan önemli sebeplerden biri de, işsiz stokumuzun büyük ölçüde mesleksiz bireylerden oluşması ve bunların, sanayide ve hizmetlerde ihtiyaç duyulan türde becerilere sahip eleman ihtiyacını karşılayacak nitelikte olmamaları. Nisan ortasında açıklanan Ocak 2012 dönemine ait en son işsizlik oranları (ve geçen yılın aynı ayındaki değerleri) ile örneklemek gerekirse, tarım dışı işsizlik oranı %12,4 (01.11: %14,7) ve genç işsizlik oranı %18,4 (01.11: %22) mertebesinde seyreden bir ülkeden söz ediyoruz. Son rakamlar, kriz öncesi değerlerinden daha iyi² olsa da hala yüksek. Yani Türkiye ekonomisinin iş yaratma hızı, herhangi bir kriz falan olmasa da, nüfusunun ve dolayısıyla işgücü arzının büyüme hızına yetişemiyor. Bu yüksek işsizliğe rağmen, işverenler de sürekli olarak bir eleman bulma sıkıntısından yakınıyor. Bu sıkıntının altında yatan beceri uyumsuzluğu, Türkiye işgücü piyasalarının önemli yapısal sorunlarından biri gerçekten

şahane yazılarla doldurur" mesajı var sanki. TCMB Başkanı da, sanki başka sayı kalmamış gibi o sayıya yazarak üzerimdaki baskının artırılmasına yardım etmiş (bu vesileyle sayın Başçı'ya da "aşk olsun" diyorum). Aslında ben bütün bu gizli mesajlara ve psikolojik baskı vs.'ye rağmen kuyruğu dik tutup bu sayıda, geçen seferki yazımı yetiştirmeme engel olan iki konferanstaki konuşmalarında sunduğum materyale dayalı bir şeyler yazacaktım. Bunlardan ilki, Boğaziçi Üniversitesi'nden Ceyhan Elgin ile, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü belirleyen faktörler üzerine yaptığımız ortak çalışmaya dayalıydı. Bunu Floransa'da, Avrupa Birliği Enstitüsü'nün Akdeniz Programı'nca her yıl düzenlenen konferans çatısı altında, Illinois State Üniversitesi'nden Rajeev Goel ile birlikte düzenlediğimiz çalıştayda sundum. 21-24 Mart tarihleri arasındaki bu konferanstan hemen sonra da Kahire'ye geçip, 25-27 Mart tarihleri arasında yapılan *Economic Research Forum* (ERF) yıllık konferansının açılış panelinde konuştum. Bu yılki teması "Yolsuzluk ve Ekonomik Kalkınma" olan konferansta yaptığım, yolsuzluk ölçümüne ilişkin yeni yaklaşımları değerlendiren bir konuşmaydı. Görüldüğü gibi gayet ilginç konulardı ve bu sayıda, başlangıçta planladığım gibi bu konuşmalarında sunduğum materyale dayalı bir şeyler yazsaydım, yazımı da çok daha erken teslim edebilecektim aslında. Başka bir sayıda ele alırım bu konuları artık.

Belirtmeden geçemeyeceğim. Esasen tam da "Ben özel sayı falan anlamam, kendi planladığım konularda yazarım kardeşim" diyecek cesareti toplamıştım ki, Ömer Faruk bey aradı ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Başkanı Pascal Lamy'nin önümüzdeki sayıya yazı vermeyi kabul ettiğini söyledi. O noktada konferans konuşmalarındaki materyali yazma inadını falan bırakıp, adamın suyuna gitmek gerektiğini net biçimde anladım. Pascal Lamy'yi yazı göndermeye ikna edebilen bir editörle yapacağınız tartışmanın galibi belli olmuş demektir (sayın Lamy'e de teessüf ediyorum yani). Dolayısıyla "Faruk'çuğum bu ayki özel sayının teması neydi?" diye sorabildim sadece. Hikâyenin gerisini ise anlatmama gerek yok; bu ayki yazım olarak okuyorsunuz zaten.

² Gerçekten, 2012 Ocak dönemi işsizlik oranları son yılların en iyileri arasında ve kriz öncesi rakamların altında. Nitekim 2008 yılı Ocak dönemi için, tarım dışı işsizlik oranı %13,7 ve genç işsizlik oranı %21,2 olarak gerçekleşmişti.

de. Nitekim son işsizlik rakamları içinde de, eğitim durumuna göre işsizlik oranının en yüksek olduğu grubun %11,8 ile genel ya da düz lise mezunları (Türkiye'deki eğitim sisteminin durumu da düşünüldüğünde, aslında hemen hemen hiçbir işe yarar niteliğe sahip olmayanlar) olduğu gözleniyor.

Böyle bir ortamda, vasıfsız işsizleri, sanayide işverenlerin ihtiyaç duydukları becerilerle donatacak biçimde eğitmek üzere tasarlanan kursların, öncelikle işsizliği azaltmaya yönelik birer aktif istihdam politikası aracı olarak görülmesi doğal. Nitekim İŞKUR, küresel krizle birlikte iyice artan işsizliğe cevaben çok sayıda istihdam garantili kursu, özel eğitim kurumlarıyla işbirliği yaparak açtı. Bu kurslar muhasebe, bilgisayar kullanımı vs. gibi çok sayıda mesleki beceri kazandıracak çeşitlilikte olmakla birlikte, sanayide –özellikle imalat sanayinde– ihtiyaç duyulan becerileri kapsamadı. Sanayi kursları için ihtiyaç duyulan makine ve ekipmanın maliyetleri özel eğitim kurumları için caydırıcı yükseklikte olduğundan, başka bir modele ihtiyaç duyuldu ve UMEM/Beceri '10 projesi başlatıldı.³ Proje, her ilde kursların, o ildeki sanayi işletmelerinden gelen eleman taleplerini karşılamaya yetecek sayı ve nitelikte işsiz eğitecek şekilde açılması ilkesine göre tasarlandı. Projenin başarısını değerlendirmeye geçmeden önce, beceri uyumsuzluğunu gidermeye yönelik projelere neden ihtiyacımız var sorusunun cevabını aramaya,

MESLEKSİZLİK-VERİMLİLİK İLİŞKİSİ

boyutuna değinerek döneceğim. UMEM/Beceri '10 öncelikle bir işsizlikle mücadele aracı olarak görülse de projenin, çeşitli sanayi kollarında kaynakların verimli kullanılmasını önleyen ve üretimi –zaman zaman ciddi biçimde– kısıtlayan vasıflı eleman sıkıntısını gidermeye de katkı yapacağı düşünüldü. Zaten bu sıkıntı, üretimin hem teknikleri hem de örgütlenmesi itibarıyla modernleşmesi sürecinde, Türk şirketlerinin de düşük teknolojilerden orta-ileri teknolojilere geçişinin hızlanmasıyla giderek artıyordu. Geleneksel tor-

na tezgâhlarının yerini bilgisayarlı CNC tezgâhları alınca, ihtiyaç duyulan beceriler değişti. Ortalama işletme ölçeklerinde gözlenen büyüme de, şirketlerin ihtiyaç duyduğu işgücü becerilerindeki değişime katkı yaptı. Ayrıca dünyada da birçok ürünün, değişen teknolojiler yüzünden piyasadan (neredeyse tamamen) kalkması, kimi mesleklere duyulan ihtiyacı (neredeyse tamamen) ortadan kaldırırken, bunların yerini alan yeni ürünler, genellikle daha yüksek teknolojik beceriler gerektiren işleri ortaya çıkardı. Örneğin bugün daktilolara ya da filmli fotoğraf makinelerine olan talep de, bu cihazları tamir edecek tamircilere yahut filmleri tab eden teknisyenlere olan talep de yok denecek düzeylere inmişken; yeni nesil marifetli cep telefonlarının, dizüstü bilgisayarların, LCD televizyonların kurulumunu, bakım ve onarımını yapacak teknisyenlere duyulan ihtiyaç giderek artıyor.

Artık radyo ya da tüplü TV tamircilerine ihtiyaç duyulmuyor; çünkü artık insanlar, bozulan cihazı atıp yenisini almayı daha ekonomik buluyor. Keza filmli fotoğraf makinelerine olan talep de, bu filmleri tab eden teknisyenlere olan talep de yok denecek düzeylere indi. Öte yandan, yeni nesil marifetli cep telefonlarının, dizüstü bilgisayarların, LCD televizyonların kurulumunu, bakım ve onarımını yapacak teknisyenlere duyulan ihtiyaç giderek artıyor.

Ürün teknolojilerindeki değişikliklerin yanı sıra, kişi başına milli gelir düzeyindeki artışlar da talep edilen ürün sepetini değiştiriyor. Örneğin artık radyo (ya da tüplü TV) tamircilerine ihtiyaç duyulmuyor; çünkü artık insanlar, bozulan cihazı atıp yenisini almayı daha ekonomik buluyor. Eskiden ancak üst gelir grubunun talep ettiği, lüks diye değerlendirilen kimi dayanıklı tüketim malları, bir yandan teknolojiye gelişmeler so-

nucunda ucuzlamalarına, diğer yandan da, ekonomik büyümenin getirdiği gelir artışına bağlı olarak daha geniş kesimler için satın alınabilir hale geliyor. Mesela, eskiden yalnızca üst gelir grubunun talep ettiği bir mal olan klima cihazlarının evlerde kullanımı giderek artıyor. Ancak klima satın almak kolay hale gelse de, yaz sıcakları bastırdıktan sonra ortaya çıkan montaj elemanı yetersizliği yüzünden, satın alınan klimanın montajını yaptırmak birçok yerde uzun zaman (bazen yaz sonuna kadar) beklemeyi gerektiriyor. Yani ilginç biçimde talebi kısıtlayan faktör, fiyat ya da ürünün nitelikleri olmaktan çıkıp, ara eleman yetersizliği olarak tezahür ediyor.⁴

Benzer örnekleri çoğaltmak ve bundan on ya da yirmi yıl sonra da, bambaşka becerilere ihtiyaç

³ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İŞKUR Genel Müdürlüğü, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nin birlikte yürüttüğü UMEM/Beceri '10 kursları Ocak 2011'den bu yana Milli Eğitim Bakanlığı'nca, her ilde Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezi (UMEM) olarak seçilen okullarda veriliyor. Proje başlarken, 100 milyon liraya yakın bir para sırf bu okulların donanım ve sarf malzemesi ihtiyaçlarına harcandı.

⁴ İktisada Giriş ders kitaplarında anlatılan talep fonksiyonlarında bahsi geçmeyen bir değişken bu.

duyulacağını görmek zor değil. Ayrıca bütün bunlar olup biterken, eğitim sistemimizin, özellikle de mesleki eğitim sistemimizin bu gelişmelere hiç uyum sağlayamadığını söylemek de yanlış olmaz. Bizim eğitim sistemimizin uyum performansı özellikle zayıf olmakla birlikte; lisede, üniversitede edinilen bilgi ve becerilerin insanların tüm çalışma hayatları boyunca yeterli olmaktan çıkması gerçeğinin yalnızca Türkiye’de değil, dünyanın her tarafında geçerli olduğunu da kabul etmek lâzım. Sürekli değişen teknolojinin ve ürün sepetlerinin ortaya çıkardığı beceri ihtiyaçlarına uyum sağlayacak nitelikte işgücü arzında sorunlar yaşayan bir ekonominin, büyüme ve refah artışı sağlama konusunda da sıkıntılar yaşayacağı aşikâr. Bu yüzden de işsizleri, hatta çalışanları, değişen ihtiyaçlara paralel becerilerle donatmak için UMEM/Beceri 10 benzeri projelere ihtiyaç var. İhtiyaç var olmasına var da, 2011’den bu yana açılan kurslardan edindiğimiz deneyim,

Evlere klima satın almak kolay hale gelse de, yaz sıcakları bastırdıktan sonra ortaya çıkan montaj elemanı yetersizliği yüzünden, satın alınan klimanın montajını yaptırmak birçok yerde uzun zaman (bazen yaz sonuna kadar) beklemeyi gerektiriyor. Yani ilginç biçimde talebi kısıtlayan faktör, fiyat ya da ürünün nitelikleri olmaktan çıkıp, ara eleman yetersizliği olarak tezahür ediyor.

ÖNEMLİ BİR AKSAKLIK

olduğunu da gösteriyor. Gerçekten de projenin tasarımı kağıt üzerinde kusursuz gözükse de, çok temel bir aksaklık var. Bu aksaklığı bağlamına daha net oturtabilmek için, önce UMEM projesinin nasıl işlediğini tarif edeyim: İş arayan işsizler www.beceri10.org.tr adresine giderek, yaşadıkları ildeki sanayi işletmelerinde ihtiyaç duyulan mesleki becerileri kazandırmak üzere açılan kurslar arasından seçtiklerine başvuru yapıyor. Kabul edilenler ilgili kursa kaydoluyor ve bunlara, genel sağlık sigortasından yararlanma imkânının yanı sıra aldıkları teorik eğitim ve staj süreleri boyunca günde 15 TL harçlık (yakında 20 TL’ye yükseltildi) İŞKUR tarafından ödeniyor. Kurslar en başta işverenlerden gelen eleman talebine göre açıldığından, işverenlerin en fazla ihtiyaç duyduğu alanlarda kurs açılması ve işverenler ile kursiyerlerin eşleştirmesini yapmak mümkün oluyor. Yani kursların arz ve talep uyumu ile başlaması, böylece kursiyerlerin kursun sonunda staj ve istihdam imkânı bulmaları sağlanıyor.

Öte yandan işverenler, ihtiyaç duydukları becerilere sahip elemanların yetiştirilmesinin maliyetini

kamunun üstlenmesi suretiyle desteklenmiş oluyor. Bunlar kurslarda teorik eğitimi tamamlayan elemanlara staj imkânı vererek pratik becerilerini geliştirme fırsatı sağlarken, bir yandan da ilgili elemanın, staj sonu itibarıyla gereken becerileri gereği gibi kazanıp kazanmadığını test etme imkânına kavuşuyorlar. İşverenler, stajını da başarıyla bitiren kursiyerleri istihdam ettikleri takdirde, dört yıla kadar uzayabilen prim indirimlerinden yararlanabiliyorlar.

Bütün aktörler için tam bir “kazan-kazan” tasarımı değil mi? Ben de öyle sanıyordum; ama gelin sizle Nisan 2012 itibarıyla gerçekleşen bazı rakamları paylaşayım:

İlk kursların açıldığı Ocak 2011’den Nisan 2012’ye kadar geçen dönemde, TOBB üyesi 4592 firma, ihtiyaç duydukları mesleki

becerileri öğreten kursların açılması için taleplerini bildirdi. Bu talepler toplamda 54.029 işsize, kursların teorik bölümünü tamamlamalarını takiben staj ve ardından istihdam edilme şansı sunuyordu.⁵ İşverenlerden gelen bu talepler ışığında açılan kursların bir bölümü, kursiyer başvurusu eksikliği yüzünden kapatılmak zorunda kaldı. 81 ilde açılabilen toplam 2422 kursa kayıt yaptıırıp eğitime başlayan 35.561 işsizden sadece 21.187’si teorik eğitimini tamamladı ve bunlardan sadece 16.859’u istihdam edilebildi.

Bir başka deyişle, sanayi istihdamı fırsatı altın tepside sunulduğunda bile, işsizler bu fırsatı yakalamaları için izlemeleri gereken sürece ya hiç ilgi göstermiyorlar yahut süreci tamamlamadan ayrılıyorlar. Sanayide yaratılan 54 bin kişilik potansiyel eleman talebinin üçte birinden azı yahut sadece 17 bine yakın kısmı karşılanabiliyor ve bu, işsizlerin ilgi göstermemesinden kaynaklanıyor. Bu ilgisizliğin nedenlerini çok iyi araştırmamız gerekiyor. Sanayi istihdamının böylesine çekicilikten uzak olmasının nedenleri, şu aralar başında bulunduğum TOBB ETÜ Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi’ndeki en öncelikli merak ve araştırma konularımızın başında geliyor.⁶ Konunun gerçekten ilginç ve yeterince araştırılmamış boyutları var; ama bunlar başka bir yazıda ele alınmayı gerektiriyor. Dolayısıyla, işsizlerin sanayide ihtiyaç duyulan becerileri edinmedeki isteksizliği konusuna döneceğim.

⁵ Ocak 2011-Nisan 2012 döneminde işverenlerden toplanan talebin bileşimine göre en çok ihtiyaç duyulan on meslek/beceri şöyle sıralandı: Gaz Altı Kaynakçısı; CNC Torna Tezgâhı Operatörü; Mobilya Ustası (Ahşap); Makineci (Dikiş); Dikiş Makinesi Operatörü (Kumaş); CNC Freze Tezgâhı Operatörü; Elektrik Ark Kaynakçısı (Makine ile); Dokumacı (Dokuma Makineleri Operatörü); Mobilya Döşemecisi; Tornacı (Torna Tezgâhı Operatörü).

⁶ SPM’nin genç araştırmacı ekibinin çıkardığı araştırma notlarına göz atmak için, <http://spm.etu.edu.tr>.